

M E D E D E L I N G

Opnieuw Schubvarens

In 2009 werd in het Natuurhistorisch Maandblad bericht over de vondst van een populatie Schubvarens (*Asplenium ceterach*) op een stalmuur te Honthem (gemeente Margraten), op dat moment pas de tweede bekende groeiplaats in Limburg (HARLE, 2009). Het artikel sloot af met een oproep aan lezers om eventuele andere populaties aan de auteur te melden – en dat heeft vruchten afgeworpen!

Bemelen

De heer T. Denters uit Amsterdam berichtte dat hij in 1991 op een natuurstenen tuinmuur in Bemelen enkele Schubvarens had gevonden. Bij diverse bezoeken in daaropvolgende jaren werden echter geen planten meer gezien, tot in 2006, toen er versholten tussen (aangeplante) Roze vetkruid (*Sedum spurium*) en (spontane) Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*) vier relatief jonge Schubvarens werden aangetroffen (schriftelijke mededeling T. Denters). Bij deze gelegenheid is een vegetatieopname gemaakt [tabel 1].

In juni 2010 werd door de schrijver van dit artikel de locatie bezocht en kon de aanwezigheid van een kleine, doch vitale populatie Schubvarens worden bevestigd. Op deze op het noorden geëxponeerde, uit vuur- en kalksteen opgetrokken muur, pronkten twee clusters met in totaal zo'n tien 'rozetkernen'¹ met bladen tot zes centimeter [figuur 1]. De laatste vier jaar heeft de populatie zich blijkbaar uitgebreid. In de begeleidende vegetatie leek er qua kruidlaag niets veranderd. De moslaag is niet beoordeeld.

Laag-Caestert

Een tweede melding van tot dusver 'onbekende' Schubvarens werd ontvangen van de

heer I. Raemakers uit Gronsveld, die liet weten bij een flora-inventarisatie voor de Nederlandse Spoorwegen omstreeks 1993 aan de westzijde van de spoorlijn ten zuiden van Eijsden, ter hoogte van Laag-Caestert, een aanzienlijke populatie te hebben gevonden, met toentertijd "veel grote, gezonde planten". Naar aanleiding van het artikel (HARLE, 2009) was hij in september 2009 teruggegaan en constateerde toen "dat de soort ter plekke nog steeds stand houdt, al is het dan met moeite".

De planten groeien hier in een lage, uit ruwe natuurstenen blokken opgetrokken keermuur die het verhoogde spoor-talud ondersteunt. Bij een gezamenlijk bezoek in oktober 2009 zagen de planten er nog steeds niet florissant uit, en hoewel het een droge zomer was geweest, leek dit vooral te wijten aan het dikke pakket bramen (*Rubus spec.*) dat de muur stevig overwoekert, met daarvoor brandnetels (*Urtica spec.*) en ruige grassen [figuur 2]. Vanaf de weg 100 m westelijker is er, aan de achterkant van een boomgaard, überhaupt niet te zien dat er een oude muur aanwezig is.

Eind november 2010 bleken de Schubvarens er heel wat gezonder bij te staan. Hoewel de groeiplaats nog steeds met bramen is overwoekerd, lijken de planten toch genoeg licht en ruimte te krijgen.

Over een afstand van vier à vijf meter groeien in de voegen van de muur, in drie losse groepen, 36 Schubvarens (rozetkernen), waarvan naar schatting acht juveniele exemplaren (bladen kleiner dan vier centimeter). De grote planten hebben een veer-

FIGUUR 1

Schubvarens (Asplenium ceterach) tussen Roze vetkruid (Sedum spurium) op een oude tuinmuur in Bemelen (foto: N. Harle).

lengte van zeven tot tien centimeter. Hoewel een deel van deze vermoedelijk reeds oude stutmuur met Portlandcement is gevoegd, waarschijnlijk in de periode 1970-1980, zijn de voegen inmiddels op veel plaatsen opengebarsten. Daar waar de varens groeien is tussen de stenen zelfs nauwelijks nog cement te zien, maar juist een groeiende laag humus [figuur 3]. Gezien de samenstelling van traditionele mortel is de diepere binnenkant van de muur ongetwijfeld sterk kalkhoudend.

Hoewel het te laat in het seizoen was voor een vegetatieopname, was duidelijk te zien dat er alleen op de humusrijkere plekken in de muur een klein aantal hogere planten in beperkt aantal groeit. Hoewel Gewone braam (*Rubus fruticosus* s.l.) hiervan voor de hele biotoop aspectbepalend is, treedt deze qua groeikernen feitelijk relatief bescheiden op. Daarnaast werden alleen hier en daar schaduwexemplaren van Hondsdraf (*Glechoma hederacea*) en Grote brandnetel (*Urtica dioica*) aangetroffen. Alleen waar de Schubvarens groeien is de moslaag plaatselijk ontwikkeld.

Geulle

Naast deze opgaven van voorheen ongepubliceerde vindplaatsen, werd aanvullende informatie ontvangen met betrekking tot de precieze aard en locatie van de twee historische groeiplaatsen van de Schubvaren langs de spoorlijn bij Geulle (zie HARLE 2009). Volgens een bericht van de heer F. Cupido uit Geulle lag de eerste van deze locaties ongeveer honderd meter ten noorden van de tunnel onder het spoor, beneden aan de

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Bedekking
Schubvaren	<i>Asplenium ceterach</i>	r (4 exemplaren)
Roze vetkruid	<i>Sedum spurium</i>	5
Muurvaren	<i>Asplenium ruta-muraria</i>	1
Veldereprijs	<i>Veronica arvensis</i>	1
Kleine veldkers	<i>Cardamine hirsuta</i>	+
Muurpeper	<i>Sedum acre</i>	+
Straatgras	<i>Poa annua</i>	+
Mannetjesvaren	<i>Dryopteris filix-mas</i>	r (4 exemplaren)
Steenbreekvaren	<i>Asplenium trichomanes</i>	r (3 exemplaren)
Gewoon dikkopmos	<i>Brachythecium rutabulum</i>	3
Gewoon muursterretje	<i>Tortula muralis</i>	2m
Gedraaid knikmos	<i>Bryum capillare</i>	1

TABEL 1

Vegetatieopname rond Schubvaren (Asplenium ceterach) in Bemelen op een natuurstenen tuinmuur aan de Oude Akerstraat. Opname 3 x 1 m; juni 2006. Bedekking volgens Braun-Blanquet (SCHAMINÉE et al., 1995).

FIGUUR 2
De overwoekerde groeiplaats van Schubvaren (*Asplenium ceterach*) langs het spoor bezuiden Eijsden (foto: N. Harle).

FIGUUR 3
De Schubvaren (*Asplenium ceterach*) langs het spoor bezuiden Eijsden, na plaatselijke verwijdering van de bramen (*Rubus spec.*) (foto: N. Harle).

Slingerberg. Aan de westzijde van de spoorlijn is het spoorwegtalud hier over enkele tientallen meters met blokken kolenkalk versterkt, mogelijk na het verzakken van de spoorlijn in 1892. Tussen deze uit de Belgische Ardennen geïmporteerde blokken zijn de Schubvaren toentertijd gevonden.

De tweede groeiplaats lag enkele tientallen meters noordelijk van de ijzeren voetgangersbrug ten zuiden van de boswachterswoning. Aan de oostzijde van het spoor loopt hier een afwateringsgoot, eveneens van stenen uit de Ardennen. Deze is thans met een metalen rooster overdekt, maar was vroeger open. Tussen deze stenen groeiden zowel Schubvaren als Zwartsteel (*Asplenium adiantum-nigrum*).

Via een schriftelijke mededeling is één van deze vindplaatsen toentertijd door de heer L. Knols aan het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg gemeld (KNOLS, 1951). De toenmalige locatie was door dezelfde auteur al eerder in het Maandblad beschreven (KNOLS, 1946). Het aardige is nu dat de heer F. Cupido schoonzoon van de heer L. Knols is en dat ze in de jaren 1970 de groeiplaatsen diverse malen samen hebben bezocht. Geen van beide varensoorten is toen echter nog aangetroffen. Wel is een oude groeiplaats van Koningsvaren (*Osmunda regalis*) teruggevonden.

Hoewel de eerste twee soorten hoogstwaarschijnlijk als sporen met Belgisch gesteente zijn aangevoerd, is de laatste een relict van een vroeger uitzonderlijke veen- en moerasvegetatie die een deel van de natte boshellingen langs de oude spoorlijn bij Geulle en Bunde markeerde.

Slot

Tot voor kort leek Schubvaren tot die selecte groep planten te behoren die in Limburg van slechts één locatie bekend is. Nu blijken er vier populaties te zijn: meer dan ooit tevoren, voor zover uit de literatuur bekend. In alle gevallen zijn er ook juveniele planten aanwezig. Het lijkt niet overdreven lezers opnieuw op te roepen eventuele andere aan hen bekende vindplaatsen door te geven, vooral omdat deze varen soms op onwaarschijnlijke plaatsen blijkt te groeien.

Dankwoord

Met dank aan Ton Denters voor het beschikbaar stellen van zijn vegetatieopname, aan Ivo Raemakers voor het aanwijzen van de zeer verborgen groeiplaats langs het spoor en aan Frans Cupido voor zijn informatie over de situatie bij Geulle.

Nigel Harle,
Gronsveld

Noot

1. Bij Schubvaren, en ook bij andere muurbewoerende varen, is het tellen van het aantal individuele exemplaren vaak lastig, omdat niet duidelijk is of een gegeven cluster uit één of meerdere juveniele planten is ontstaan. Om deze reden wordt onder andere door de heer T. Denters de eenheid 'rozetkernen' gebruikt, oftewel het aantal afzonderlijke groeipunten van waaruit veren ontspringen. Over de telling van het huidige aantal kernen in vergelijking met de situatie in 2006 is via foto's met de heer T. Denters overleg gepleegd.

Literatuur

- HARLE, N., 2009. Een tweede Limburgse groeiplaats van Schubvaren. *Natuurhistorisch Maandblad* 98 (9): 178-185.
- KNOLS, L., 1946. De Natuur in ! Naar Geul III. Wat kwam er met het spoor? *Natuurhistorisch Maandblad* 35 (9-10): 63-64.
- KNOLS, L., 1951. Schriftelijke mededeling bij verslag van de Maandvergadering van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg te Maastricht op woensdag 6 juni 1951. *Natuurhistorisch Maandblad* 40 (6): 69-73.
- SCHAMINÉE, J.H.J., A.H.F. STORTELDER & E.J. WEEDA, 1995. De vegetatie van Nederland. Deel 1. Inleiding tot de plantensociologie - grondslagen, methoden en toepassingen. *Opulus Press, Uppsala/Leiden*.

BOEKBESPREKINGEN

LIKONA JAARBOEK 2009

LIMBURGSE KOEPEL VOOR NATUURSTUDIE, 2010. Provinciaal Natuurcentrum, Het Groene Huis, Domein Bokrijk. 175 pagina's. LIKONA, Domein Bokrijk. ISSN 0778-8495. Prijs €10,00.

Het negentiende jaarboek van LIKONA is geheel gewijd aan de 44

adoptiesoorten van de Belgisch-Limburgse gemeenten. In een inleidend artikel wordt aandacht besteed aan de adoptiecampagne die in 2008 van start ging en waarvan twee jaar later de balans wordt opgemaakt. Hoewel de voorlichting en het op de soort gerichte terreinbeheer in heel Limburg duidelijk toenam, profiteren nog niet alle bedreigde soorten van het resultaat.

Vervolgens worden op alfabetische volgorde van gemeente alle soortgerichte acties meer in detail beschreven. Dit levert een rijk palet van artikelen waarvan de diepgang varieert, maar waar monitoringresultaten een goed beeld geven van de ontwikkelingen. De artikelen zijn zeer leesbaar en richten zich terecht op het grote publiek om het draagvlak van de acties te vergro-

ten. Daarmee lijkt het adoptieproject een groot succes, een project dat overigens in de Nederlandse provincie Noord-Brabant inmiddels navolging heeft gekregen. De artikelen zijn goed verzorgd met in iedere bijdrage wel een foto van de soort, maar niet in alle gevallen van het biotoop. Dat laatste lijkt een gemis omdat wel (overdreven) veel aandacht wordt geschonken aan de